అలరాస పుట్టిళ్లు

శ్రీమతి ఎన్. కళ్యాణసుందరీ జగన్నాథ్

అమ్మవారి గుడి పాడుపడివుంది తలవాకిళ్ళు దుమ్ము పాలిళ్ళు.

మునసబుగారి లోగిలి అరుగులు విరిగి, రాళ్లు బయటబడ్డాయి. అరుగుమీద స్తంభంలోనించి కూడా రాళ్లు వూడిపోయినాయి లోగిలి సింహద్వారంవద్ద మెట్లు గచ్చుపోయి, రాళ్లు పెల్లగిలిన చోట్లల్లో రావిమొక్కలు చిన్నగడ్డి పరకలా మొల్చుకొచ్చినయి మేడమీద వేసిన కిటికీలకి పాలీడు పట్టింది భవంతి, గోడలన్నీ నల్లబడిపోయి, అక్కడక్కడా పెచ్చులు రాల్తూ, బీటలు కూడా పడ్డాయి లోగిలి పెరట్లో ఒక్క నూతిచుట్టూ తప్ప అంతా నిలువెత్తు గడ్డి పెరిగివుంది. నుయ్యి ఒక వేపు కూలింది. ఖాళీ ధాన్యపు గాదులన్నీ పందికొక్కుల కన్నాలు

లోగిలికి ప్రక్కగా, వీధి కటుప్రక్కవున్న పెద్ద దొడ్లో గడ్డివాములువున్న చోట వరిగడ్డి కుళ్ళి మోకాటి లోతున పడివుంది సగం విరిగిన చావిడిలో, ఒక మూలన నులక మంచాలూ, విరిగిన గోనె మడత మంచాలు మేటగా పడివున్నాయి మరో వేపున తుప్పు పట్టిన నాగటిక్రులూ, కొడవళ్ళూ, గొడ్డళ్లూ విరిగిన నాగలి కొయ్యలూ, చీకిపోతున్న గోనెలు, పలుపులూ యేటిగా పడివున్నాయి. కట్టుకొయ్యలన్నీ ఖాళీ పై కప్పుమీద పెంకులు లేచిపోయినయి చాలా చోట్ల పెద్ద గాలి వానకి విరిగిన కొబ్బరిచెట్లు, బాదం చెట్లూ పడినవి పడినట్టే ఎండిపోయినయి. సగం విరిగిన కమ్మరేగు చెట్లు రెండూ విరిగినంతవరకూ తల్లిచెట్టునించీ వ్రేల్లాడుతూ, అల్లాగే ఎండిపోయినయి. కుంకుడు బూరగచెట్లక్రింద పండాకులు మోకాళ్ల ఎత్తున రాలివున్నాయి. చుట్టూ ఉమ్మెత్త, జిల్లేడి చెట్ల మయం —గడ్డిలో

చిన్నయ్యచెరువు పామంచాలు విరిగి చెరువులోకి ఒరిగి వున్నాయి వాట్లల్లో కొన్ని పెద్ద రాళ్ళ మాత్రం కొంచెం దూరంగా పడేసి వూరువాళ్ళ బట్టలు ఉతుక్కుంటున్నారు. పొలంలోవున్న పున్నయ్య చిన్నాయమ్మగారి సమాధుల సున్నం నల్లబడిపోయింది. చుట్టూ గడ్డి మొలిచి సమాధుల్ని కప్పుతూంది—సమాధులమీద రాళ్ళు రెండు మూడు చోట్ల వూడివచ్చేసినయి

తాడిచెట్లమీద కాకులు గుంపులు గుంపులుగా కూచుని 'కావు కావు' మని న్నాయి లోగిలి వెనకవేపునించీ తుమ్మచెట్లమీదుగా సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు ఆ సాయంత్రపు ఎర్రటి ఆకాశంముందు నల్లగా నిటారుగా మొండి తాడిచెట్టు ఒకటి నించునివుంది దానికీ తామర గుంటకీ మధ్యవున్న మంటిదారిలోనించి రిక్షా ఒకటి వస్తూంది తామరగుంట అంతా నాచుతో నిండివుంది చుట్టూ బురద పాములు వరసగా తలలు మాత్రమే నీళ్లలోనించి బయటికి పెట్టి గాలి పీల్చుకుంటున్నాయి

ఆ రిక్షా లోగిలి సింహద్వారం దగ్గర ఆగింది దానిలోనించి ఒక వార్ధక్యం సమీపిస్తున్న ఆవిడ దిగింది, చేతిలో ఒక సంచి పట్టుకుని. లోపలినించీ అడుగుల చప్పుడు ఖాళీ భవంతిలో ప్రతిధ్వనించింది ఈవిడకంటె మరి కాస్త పెద్ద వయస్సుగల మరో ఆవిడ లోపలినుంచీ వచ్చింది—ఎండలో వెలిసి, వానల్లో తడిసిన ముఖం ఈవేళ, ఆ ముఖం దుఃఖంగా కూడా వుంది "వచ్చేశారు గదా, అక్కమ్మగారూ! మీరు అందుకోలేరేవో అనుకున్నానండి" అంది అక్కమ్మ పవిటకొంగు ముడి విప్పి చిల్లరతీసి రిక్షావాడి కిస్తూంటే క్రింద పెట్టివున్న సంచీ పట్టుకుని చంద్రమ్మ ముందూ, అక్కమ్మ వెనక ఆ శిథిల సోపానాలు ఎక్కి ఆ నిశ్శబ్దాలలోకి వెళ్లారు. వీధి అరుగుమీద నిశ్చలంగా పడుకునివున్న మేకపిల్ల బేబే అని అరచి, ప్రక్కనించీ దూకి పారిపోయింది. ఈ మాత్రము అలజడికే.

లోపల కెలుతూంటే, లోపల గుమ్మంలోనించి వ్రేల్లాడుతూన్న పాలీడు అక్కమ్మ ముఖానికి చుట్టుకుంది "ఇల్లంతా తుడిశానుమ్మా. ఇంకా బూజు ఇక్కడ వుండిపోయిందన్నమాట. ఈ పెద్ద గవిడి కూడా నేను వచ్చాక తెరిశా నుండి, నాలుగు రోజులే అయింది. ఆరూ ఊరూ రావాలిగిందా ఇక ఉప్పుడు అని తెలిపి తెరిసేశాను" అంది చంద్రమ్మ, అక్కమ్మ పాలీడు తుడుచుకుంటూంటే ఎత్తైయిన స్తంభాల మధ్య చంద్రమ్మ గొంతు 'బొంయ్ బొంయ్'మని మారుమ్రోగింది ముందర మండువాలో గచ్చు వూడిపోయిన చోటా, బీటలు వారినచోటా గడ్డి మొలిచింది మండువా వసారా అంచులలోనించీ రావి మొక్కలూ, మర్రిమొక్కలూ మొల్చుకొచ్చినయి. మండువాలో అడ్డంగా ఒక తొండ ప్రాకుకుంటూ వెళ్లిపోయింది "ఏమన్నా ధారకం దిగుతూందా?" అంది అక్కమ్మ నడుస్తూనే విచారంగా, నిమ్మళంగా "కొంచం గంజి" అంది చంద్రమ్మ "ఈ పాటికి వాళ్ళందరికీ ఉత్తరాలు అందేవుండాలి. వచ్చే సమయం అయింది" అంది అక్కమ్మ రెండో మండువా దాటుతూ ఆ మండువా వెనక వసారాలో నులక మంచంమీద ఒక వృద్ధుడు పడుకుని వున్నాడు పైన మెడవరకూ బూర్నీసు కప్పి ఉంది నేల అంతా అక్కడక్కడ గోతులుపడివుంది మంచానికి కొంచెం దూరంలో ప్రక్కవసారాలో పాతద్దై, తుప్పుపట్టి వూడిపోతున్న ఒక చిలక పంజరం వ్రేల్లాడుతూంది అక్కమ్మ మంచం దగ్గర కొంచెంవంగి "అన్నా!" అని నిమ్మళంగా పిల్చింది వృద్ధుడు పలకలే. "ఒక అరగంటనించీ కొంచం నెమ్మదిగా వుండారుమ్మ మూలుగుడూ అదీ లేదు" అంది చంద్రమ్మ

లోపలి గదిలోనించీ సుబ్బారాయుడు భార్య వచ్చింది అడుగులు పట్టి వేసుకుండా "డాక్టరు ఏమన్నాడు వదినా?" అంది అక్కమ్మ "వచ్చావా అమ్మా కాళ్ళు కడుక్కున్నావా? ఎవ్వ రేమంటారు? ఏం లాభం లేదంట. పేరంటాలయ్య కొడుకు అన్నాడు" అంది "తెల్ల వైద్యం తెలిసిన వాళ్ళని పిలవకపోయావా?" అంది అక్కమ్మ "సరే! మందూవద్దు, మాకూ వద్దు. డాక్టరు అసలే వద్దని ఎంత పట్టుపట్టారో చంద్రాయి నడుగు అసలే పట్టుదల మనిషాయె" అంది సుబ్బారాయుడి భార్య "అసలు ఆయన బ్రతుకులో మందెప్పుడైనా తిన్నారేంటుండి?" అంది చంద్రమ్మ అంతలో లోపలి గదుల్లోనించీ ఒక చూరు గబ్బిలాయి, గది కడ్డంగా ఎగురుతూవచ్చి రోగి మంచమూ, ఆడవాళ్ళనీ దాటి, ఇవతల గదుల్లోపలికి వెళ్లిపోయింది శబ్దం లేకుండా క్రింద పడివున్న విసనకర్ర అందుకుని కాస్సేపు రోగికి విసిరింది అక్కమ్మ నించుని. "నేను వంట చేస్తాను నువ్వు కాస్సేపు గాలికి బైటకూచుని, వీధి అరుగు మీద. లోపల మరీ ఒంటరిగా వుంటూంది" అంది సుబ్బరాయుడు భార్య. "ఎందుకొదినా, నేను చేస్తానులే, ని వ్వన్న దగ్గర కూచో" అంది అక్కమ్మ. "రేపణ్ణించీ ఎల్లాగా చాకిరీ తప్పదు గదమ్మా నీకు" అంది ఆమె "ఉప్పుడెట్లాగా నిద్రోతుండారుగిందా అయ్య మీరూ అల్చిపోయారు గిందా కాళ్ళు కడుక్కోండి, బయట కూకుందాం" అంది చంద్రమ్మ

బయటగోడ నానుకుని అరుగుమీద కూచుంది లక్కమ్మ చంద్రమ్మ స్థంభాన్ని ఆనుకుని కూచుంది దూరంగా ఎక్కడనుంచో ఆవు 'అంబా' అని అరిచింది "ఎసువంటి మాణాజు! ఎంత మెత్తని గుండెకాయ! ఏ కథ లే" అంది చంద్రమ్మ తలవంచుకుని "ఒకప్పుడూ వా ఇంటి మడిశి" అని తల ఎత్తుతూ చెప్పసాగింది "నన్ను బాదాడు ఒక్క పరుగుచ్చుకుని ఇక్కడ కొచ్చిపడ్డా ఈ మా రాజు కూసోని ఉండాడు. నా కింకేం తోసలే ఆయన రెండు పాదాలు పట్టుకున్నా మా ఇంటోడు నా యనకాల్తే వచ్చేశాడు బడితుచ్చుకుని ఈ బాబు లేపి ఓక్క టుచ్చుకున్నాడు తంపమీద, ఆ మడిశి ఇంతంతే! రొండుశేతులూ

మొకంమీద అదిమి పెట్టుకున్నాడు కళ్ళలో నీళ్ళు తిరిగినయి అత గాడికి నా కడుపొగలే, మల్లా కాళ్ళచ్చుకున్న 'బాబయ్య బాబయ్య కొట్టబోకుండి ఒది లెయ్యండి' అని ఏడిశా ఆయన నా మాట ఇన్నాడో లేదోగాని జేబులో సెయ్యెట్టి, శేతికొచ్చిన రూపాయలు లిచ్చేశారు మావోడి దోసిట్లో మావోడు అన్నాడు గిందా "నేను ఉత్తినే కొట్టానావుండి అయగారూ, నేను గొడ్డెల్లి కట్టపడి ఇంటికొచ్చేతలికి ఇది కూడు ఒండకుండా ఆ కన్నిగాడితో మాట్టాడతా కూకుంది ఆడేంటేంటో గట్టిగా సెప్పా—ఇది గంటే పడీ పడీ నవ్వా" అన్నాడు. అయ్యగారి కళ్లు శింత నుప్పు లయినయి. 'ఈసారి కన్నిగాడితో మాట్లాడితే, దీన్ని ఒక్క ఏటున నరికెయ్యరా' అన్నారు మా మడిశితో ఆయన ముఖం సూత్తే అంత బయ్యం ఏసిందినాకు—అబయ్యం ఉప్పుడికి వదలలే నాకు. మా నీతిమంతుడుండి ఆయన! కోపండుంటే ఉండాదిగాని, అంతా కనికారం ఆయన ఇచ్చిన రూపాయలు పెట్టుకుని కడుపారా, ఇందు చేసుకు తిన్నాం మావోళ్ళ శానా మంది ఇంకా నిలకడ లేకుండా కుప్పలూగట్టా నలు పుకుతింటూ, దొంగతనాలే గిందా! ఇంకా కులవృత్తే గిందా! ఈ మా రాజు మమ్ముల్ని పిల్సి పున్నయ్య సెరువుమీద కావిలిగా పెట్టి ఇల్లూ వాకిలీ ఇచ్చే మా రాజుకి పువ్వుల ఇమానం వత్తాది, ఎల్లేటప్పుడు . ఆ సెరువు కూడా ఈరితాతగారు తొవ్వించిందేనంటుంది. ఆ తాతగారియేనంటగా ఆ సమాదులు" అంది కాస్సేపు నిశ్శబ్దం—అంతా

ఎదురుంగా తామర గుంట గట్టుమీదనించీ కప్పలు బెకబెకమని అరుస్తున్నయి చుట్టూ కీచురాళ్ళు కూస్తున్నయి. కను చీకటి పడుతూంది "ఈ జబ్బు ఫలానా అని తేల్చిన వైద్యులు లేరు గదా, ఇన్నేళ్ళనూ!" అం దక్కమ్మ "అస లే వైద్యుగులతో పలకరిచ్చారు ఆయన? అసలు ఒకళ్ళతో మాట్లాడారా, ఇన్నేళ్ళూ? ఏదో గట్టికాయం గనక ఇట్టా గెంట్టుకొచ్చారు గానుండీ!" అంది చంద్రమ్మ అక్కమ్మకి, ఈలోగిలిలో తను గడిపిన బాల్యం అన్నీ మనస్సులో కొస్తున్నాయి "ఈ ఇంటి సిరి సంపద లేమయి పోయినయ్యో చంద్రా! రోజు లెట్లా మారిపోయినయ్యో" అంది అక్కమ్మ నిమ్మళంగా "ఎందుకు సెపుతారమ్మా ఆ సత్తవతమ్మగారి పెళ్లి అయింది లచ్చిమి తొలి గిందే ఒకేల యేమన్నా శాతమా గిట్ట వోళ్ళు యామన్నా, సేసారా అనిపిత్తాది నాకు" అంది చంద్రమ్మ

సత్యవతి పేరు ఎత్తేటప్పటికి అక్కమ్మకి మనస్సు బరువెక్కింది సత్యవతీ అక్కమ్మ కలిసి పెరిగారు దూరపు బంధువులు చిన్న బ్రతుకు బ్రతకడంవల్ల అక్కమ్మ తండ్రి వీరయ్య,సుబ్బారాయుడు తండ్రి మునసబుగారిని ఆశ్రయించి లోగిట్లోనే ఉండిపోయాడు సకుటుంబంగా తల్లిలేని సత్యవతికి పాలిచ్చింది అక్కమ్మతల్లి బ్రతికి ఉన్నన్నాళ్ళూ లోగిలి సువ్వారాలన్నీ ఆవిడే నిర్వహించింది అక్కమ్మకీ, సత్యవతికి బలీయమైన స్నేహం, ఇద్దరికీ మరుగులు లేవు. ప్రాణ స్నేహితురాళ్లు కూడాను

చంద్రమ్మ లాంతరు వెలిగించుకు రావడానికి లోపలికెళ్లింది అక్కమ్మ మనస్సులో జ్ఞాపకాలు కదిలినయి బాధతో సుమారు నలభై ఏండ్లక్రితం జరిగిన గాథ అదంతా

సుబ్బారాయుడు తరుణప్రాయంలో అది నెల పొడిచింది —రాత్రి రెండు జాములయింది ప్రపంచం పగటి వేసవి తాపం అంతా మరచి నిద్ర పోతూంది

తన మామూలు ప్రకారం లేచి చేతిలో హరికేనులాంతరు పట్టుకుని గొడ్ల చావిడి అంతా కలియచూచి, ధాన్యపు కొట్లు తాళాలు లాగి చూచి, వాకిట్లో ధాన్యంగరిసెలచుట్టూ తిరిగి వచ్చి, చెప్పులు వదలి మండువాలో మంచం మీద పండుకోబోతున్నాడు సుబ్బారాయుడు ముందరి వాకిట్లో ధాన్యంపాతర మీద వరి గడ్డిమీద చాపలు పరిచి పండుకున్న చింతాలూ, నల్లిగాడూ పెట్టే గుర్రు తప్ప అంతా నిశ్శబ్దం ఒక్కసారి చిన్న గాలి గట్టిగా విసిరింది—ఇంటి ముందర తామర గుంటమీదనించీ పెద్ద గుమ్మానికి కట్టివున్న కొంచంగా ఎండిన మామిడాకుల తోరణాలు ఆ చిరుగాలికి 'గలగల' మన్నయి ఎక్కడో చిన్న అడుగుల చప్పుడైంది. పండుకోబోయే సుబ్బరాయుడు తిరిగి లేచి కూచున్నాడు మరి కాస్త ఆలకించాడు అవును అడుగులే! అడుగులు ముందరి వాకిట్లోకి వస్తున్నాయి—ధాన్యం పాతర వద్దకే లాగుంది. గరిసెల సుమారున

భద్రతకు, సేవకు
మీ మోటారు బండ్లను
VANGUARD
ది వాన్‌గార్డ్
ఇన్సూరెన్సు
కంపెనీ లిమిటెడ్
మద్రాసు-1
నందు ఇన్సూరు చేయండి.
★
* తక్కువ ప్రీమియం రేట్లు
* వెంటనే క్లెయిముల పరిష్కారము
* నోక్లెయిమ్ బోనస్‌కు హెచ్చు పర్సెంటేజి
మా ముఖ్య ప్రత్యేకతలు

అగినట్టుగ వున్నాయి వూళ్లో దొంగల ముఠాలు తిరుగుతున్నట్టూ వినికిడి సుబ్బారాయుడు బస్తాలమీదవున్న వెండి పొన్నుకర్ర చేతపట్టుకుని తెరిచివున్న తలుపులోంచి బయట కొచ్చాడు గరిసె దగ్గర ఎవ్వరూ లేరు

ఒక్కసారి గొంతు సవరించుకుని "ఎవ్వ రదీ?" అన్నాడు దృఢంగా ఎవ్వరూ పలకలే మళ్లీ పిలిచాడు అంతా నిశ్శబ్దం కాని గరిసెకి అవతల ప్రక్కగా, గాలికి బట్ట రెపరెప కొట్టుకుంది సుబ్బారాయుడు ధైర్యం చేసుకుని గరిసెకి అవతల ప్రక్కగా వెళ్లాడు "ఎవ్వరది?" వాడిన పువ్వుల వాసన కొట్టింది ఆప్రక్క వేపచెట్టు నీడ బడుతూంది ఆ నీడలో మసక వెన్నెలలో ఒక స్త్రీ రెండు చేతులతోనూ ముఖం అంతా కప్పుకుని వుంది ఈసారి "ఎవరు నీవు" అని గర్జించాడు బదులు లేదు కాని ఆ అరుపుకి, ఇంటికి దూరంగా మొండి తాడిచెట్టుకి రెండు పలుపులతో కట్టేసిన కారుదున్న ఒకటి తలకాయ క్రిందకి చాపి హుఁ! హుఁ! అని అరిచి ముందరి కాలుతో కోపంగా నేలని వెనక్కి త్రవ్వింది, నాలుగైదు సార్లు. బండెడు దుమ్ము లేచింది. పలుపు తెంపుకోడానికి ప్రయత్నించింది. సుబ్బారాయుడు అక్కడే ఆగాడు—ఒక్క క్షణం. ఆ స్త్రీని పరకాయించి చూచాడు ఆవిడ తల్లో వాడిన ఎర్ర బంతి పువ్వు, బొగడ చెండూ ఆ మసక వెన్నెలలో కొంచెం నల్లగా కనిపించినయి ఇంకా దగ్గరగా వచ్చాడు సుబ్బారాయుడికి అనేక తలంపులు ఒక్కసారిగా వచ్చాయి

"సత్యవతీ!" అన్నాడు

"అన్నా! నేనే" సత్యవతి దీనస్వరం వినేటప్పటికి సుబ్బారాయుడికి, మనస్సు కరిగిపోయింది వెంటనే భయం కూడా కలిగింది

"కూడా వచ్చిం దెవరు?" లన్నాడు సత్యవతి మాట్లాడలేదు ఇంత అర్ధరాత్రి సత్యవతి ఎందుకొచ్చింది? ఎల్లా వచ్చింది? ఏ మాపద కలిగిందో? ఏ మాపద కలుగుతుంది?

పెండ్లిఅయ్యి రెండువారాలే గదా అయింది పందిరైనా విప్పలేదే! ఎంత ఆపద అయితే మాత్రం అర్ధరాత్రిపూట, ఆడకూతురు ఇల్లు విడిచి నడిచి రావడమా—ఇంత దూరం! అందుహోనూ అత్తవారిల్లు విడిచి పుట్టింటికి ఏమి అఘాయిత్యం! భూమి పుట్టి నప్పటినించీ ఈ ఇంట్లో ఆడవాళ్లు ఇట్లా చేశారా? అట్లాని ప్రపంచంలో ఎవ్వరైనా విన్నారా! రేపు ప్రొద్దున్న నలుగురిలో తలఎత్తుకోడం ఎట్లాగ! సుబ్బారాయుడు కోపం ఆపుకుని "లోపలికి రా" అన్నాడు అన్నా చెల్లెలూ ఎదురుపడి మాట్లాడుకోడం అరుదు—అందులోనూ అతను పెద్ద వాడైన తరువాత అసలు ఆ మాటకొస్తే, పెద్దన్నగారితో అతని ఆరుగురు తమ్ముళ్లూ బదులు మాట్లాడరు పిలవకుండా ఎదురుగా రారు అతను చావిట్లో వున్నంతసేపూ ఆడపిల్లల గొంతులు బయట ఆ ప్రాంతాల్లో వినిపించవు పైగా పెద్దబ్బాయంటే తండ్రి మునసబు గారికే, అదొక మోస్తరు

సత్యవతి ఆడవాళ్లంతా పడుక్కున్న రెండో మండువాలోకి వెళ్లింది మండువాలో తూర్పున వసారాలో సత్యవతి గదిముందు వ్రేళ్లాడగట్టిన పంజరంలోనించీ చిలుక సత్యవతిని చూడంగానే పాట మొదలెట్టింది, కీచు గొంతులో—

"వచ్చేవు పోయేవు ఓ రామ చిలుకా
అలరాస పుట్టిళ్లులా వార్త లేమి?
పట్టు చీరలు కొన్నారు వణతి మీ యన్నలు
వనిత మీ యన్నలూ వచ్చుచున్నారు"

నడిరేయి ఈ సందడికి పండుకున్న వదినెలు లేచారు "ఇదేమి ఆగడమమ్మా! ఎప్పుడూ ఎరగం ఈ విచిత్రం పేరూ, ప్రతిష్టలూ మన్ను గలిశాయి" అన్నారు "నలుగురు నోళ్ళల్లో వేస్తావుంది నాయనా ఈ ఇంటిని మిగత ఆడపిల్లలికి పెళ్ళిళ్ళు ఎట్లా అవుతయి ఇక?" అంది సత్యవతి మారుతల్లి ప్రక్కమీదలేచి కూచుని విసెన కర్ర చేత్తో అందుకుంటూ ఈ మాటలకి మారుటి చెల్లెళ్లు నలుగురూ లేచారు, ఆవిలిస్తూ, విరుచుకుంటూను సవితి తల్లి చావిట్లో పెద్ద మంచంమీద పండుకున్న మునసబుగారి చెవిలో, అప్పటి కప్పుడే వెళ్ళి వూదేసింది ఆయన ప్రక్కగానే మడత మంచంమీద పండుకున్న వీరయ్యా లేచాడు దిగ్గున ప్రక్కనవున్న తువ్వాలుతో మెడ చెమట తుడుచుకుంటూ పై మేడమీద పండుకున్న మునసబుగారి కొడుకులందరికీ కూడా తెలిసింది ఆ రాత్రి మునసబుగారి ఇం ఎవ్వరూ నిద్రపోలేదు

అక్కమ్మ వచ్చింది సత్యవతి గదిలోకి అక్కమ్మని చూచి కళ్లు తుడుచుకుంది సత్యవతి. అక్కమ్మ తలుపు జారగిలవేసి దగ్గిరసా వచ్చి కూచుంది. "బయటదారులన్నీ దొంగలు తిరుగుతున్నారంట ఎట్టా రాగలిగేవు సత్యవతీ?" అంది "ఇదిగో అందెలూ, కడియాలూ దారాలతో కట్టాను మోగకుండా. మిగతా నగలన్నీ తీసేసి వాళ్లింట్లోనే పారేశాను" అంది సత్యవతి తలవంచుకుని కొంచెంసేపు ఇద్దరూ మౌనం "ఏమయింది?" అడిగింది అక్కమ్మ. సత్యవతి ఇంకా తలవంచుకుంది "నిన్న సాయంత్రం నన్ను బలవంతంగా ముస్తాబు చేశారు పడకింటివేపు తొంగిచూడనైనా చూడకుండా నేను పారిపోయి వచ్చేశాను. అక్కమ్మ, తన పవిట కొంగుతో సత్యవతి కళ్లు అద్దింది, "యేటికి ఎదురీదడం కష్టం సత్యవతీ" అంటూ

మరునాడు మధ్యాహ్నంవేళకల్లా అత్తవారి పాలేరు వచ్చాడు

చింతాలు సవ్వారి బండి కట్టాడు వీరయ్య, అక్కమ్మా సత్యవతి కూడా దిగబెట్టడానికి బయలుదేరారు అత్తవారి ఇంటో

"అసలు ఆడదానికి ఇష్టమూ, అయిష్టమూ ఏంటి?" అంది సవితి తల్లి "పరువు ప్రతిష్టలుగల కొంప బయటి కీడ్చకు తల్లీ" అన్నారు మునసబుగారు, నిమ్మళంగా దగ్గుతూ "తిరిగి వచ్చావా, గడప కడ్డంగా నరికేస్తాను" అన్నాడు కోపంగా సుబ్బారాయుడు

బండిలో ఎవ్వరూ పైకి మాట్లాడలేదు తన కష్టాలన్నీ మనస్సులో తలపోసుకుంది సత్యవతి ఒక వారం దినాలకిముందు ఇల్లాగే చడీ చప్పుడూ లేకుండా అత్తవారి ఇంట్లోనుంచీ చీకటి కడ్డం పడ్డది. ఎక్కడా మనుష్య సంచారం లేదు పండిన చేల ప్రక్కనించీ బళ్లదారిని నడిచింది కొంతదూరం వచ్చేసరికి వెన్నెల వచ్చింది ఎంతదూరం చూచినా వెన్నెల వెలుగులో అనంతంగా పొలాలు తప్ప మానవుడు కనిపించలే పొలాల్లో ఎక్కడో ఒక నక్క అరుస్తూ, పరుగెట్టింది తన కాళ్ళ అడుగుల చప్పుడు తనకే పెద్దగా వినిపించి, అఖరుకి గోనలేరు, దగ్గరికివచ్చింది—అడ్డు ఉరిని వేసవిలో ఏరు ఎండి నీళ్ళు నడుమువరకే వస్తాయి ఏరు శాంతంగా ప్రవహిస్తూంది అలలమీద చంద్రుడు మెరుస్తున్నాడు కాని వెంటనే భయం వేసింది నీళ్లలో కాలుపెట్ట బుద్ధి కాలేదు—ఒంటరిగా తన చిన్న తనవు భయం ఇంకా వుండిపోయింది ఈగోనలేట్లోనే చాలా భయపడ్డది ఒకసారి బాల్యంలో మూడు రోజులు జ్వరం కూడా వచ్చింది అప్పుడు ఒకనాడు రోహిణి కార్తె ఎండలకి, భూమి మాడి మాడి వుంది ఆనాడు మృగశిర కార్తె వచ్చిన క్రొత్త కాలవలు వదిలే రోజులు ఎవ్వరూ చూడకుండా అక్కమ్మా తనూ ఆ యేట్లో దిగారు, ఒడ్డున ఆడుకోడానికి ఇంకా దిగువని, ప్రక్కవూరి పిల్లలు, తడి ఇసక ముద్దలు మీదజల్లుకుంటూ ఆడుకుంటూన్నారు కాలువకి ఎగువనించీ క్రొత్త నీళ్ళు వస్తున్నాయి వీళ్లు ఎవ్వళ్లూ చూడలేదు నీళ్లు చిక్కగా ఎర్రగా బురదతో నురగలతో పొర్లుకుంటూ వస్తూన్నాయి వీళ్ళని దాటుకుంటూ పోతూన్నాయి పిల్లలు కాస్త ఇంకా ఒడ్డుకి తప్పుకున్నారు చెట్లమొద్దులూ, విరిగిన పచ్చి చెట్ల కొమ్మలూ అన్నీ నీళ్లలో కొట్టుకొస్తూన్నాయి ఒడ్డుకి తప్పుకోబోతున్న సత్యవతికి ఒక ముళ్ళకంప నీళ్లలో గీచుకుపోయింది ఆ గాయాలు తడుముకుని, తల పైకెత్తే లోపుగా నీళ్లలో ఒక ఆడమనిషి చెయ్యి కనిపించింది గాజులతో సహా ఆచేతి ప్రక్కనే నల్లటి జుట్టూ నీళ్లమీద సగం మునిగీ సగంతేలీ చేతితోసహా ప్రవాహవేగంలో, యేటి మధ్యనుంచీ వెళ్లిపోయింది క్షణంలో కళ్ళముందు ఆశవం ప్రవాహవేగమూ, ఇప్పుడు జ్ఞాపకంవచ్చి ముచ్చెమటలు పోసినయి కాళ్లు శక్తిహీనమై మడతలు బడ్డాయి ఒక నిముషానికి ధైర్యం తెచ్చుకుని, కాళ్లు నిలద్రొక్కుకుని వచ్చిన దారినే వెనకకి తిరిగింది—వెనక్కి తిరిగి చూడకుండా గబగబా నడిచింది అత్తగారు అప్పుడే లేచి పెరట్లోకి వెళ్లి వస్తూందనుకుని "ఒంటరిగా ఎందుకు లేచి వెళ్లా"వంది.

ఈ ఆలోచనలూ, భయాలతో అత్తవారిల్లు సమీపిస్తోంది— బండికీ, బండిలో సత్యవతికీ

ఇక్కడ పాలూరులో బండి వెళ్తున్న దారే చూస్తూ నిలబడ్డాడు సుబ్బారాయుడు బండి పది బారలు పోయాక వెనక్కి తిరిగాడు—లోగిలి వేపు అరుగుమీద కూచుని అరుగుక్రిందవున్న పెంపుడు లేళ్ళు గౌరీ, రాజాలకి లేత గడ్డి మేపుతున్నాడు లోపలినించీ కొండలయ్య వచ్చాడు. అమ్మవారి కొలువుల ఖర్చుల వివరాలకి, ఉత్సవాలకి ప్రభలకీ అయ్యే లెక్కం విషయం అంతా మాట్లాడి, ఇనపపెట్టె తాళం తీసుకుని లోపలికి వెళ్ళాడు కొండ లయ్య దూరపు మేనల్లుడు, ఆశ్రితుడు కూడాను, మునసబుగారికి ఈ వ్యవ హారాలన్నీ చూచే బాధ్యత ఈ మధ్యనే సుబ్బారాయుడు తలమీద పడ్డది. మున సబుగారి వయస్సు క్రుంగిన తరువాత ఈ నిర్వహణ అంతా చెంగల్వరాయుడు మోశాడు అతని పేరు జ్ఞాపకం రాంగానే కొంచెం కళ్ళెర్రనైనాయి ఏమి అభిమానం! "వెళ్ళేటప్పుడు డబ్బిస్తే పుచ్చుకోలేదా! వద్దంట!" ఇంకా ఇంట్లోనే వుంటే ఇంకా ముదురును వ్యవహారం. ఎందుకైనా మంచిది పంపించెయ్యడం! ఇంకా నయం ఇంతగల ఇంటికి ఎంత అప్రతిష్ఠ బయట ఎక్కడైనా ఏమన్నా మాట పుట్టుకొచ్చిందంటే! ఇక చావాలిసిందే !

చేతిలో గడ్డి అయిపోయింది. అరుగుదూకి చావిట్లోకివెళ్ళి కొయ్య పడక కుర్చీలో కూచుని లంకపుగాకు చుట్ట చుట్టుకుంటున్నాడు కొంచెం మనస్సు నెమ్మదిగా గుమ్మం ముందరనించీ గవిడిపోతుల్ని బీడుకి తీసుకెళుతున్నాడు నల్లిగాడు సుబ్బారాయుడు "ఒరే నల్లిగా నెమళ్ళకి మేతపెట్టావుట్రా?" అని అరిచాడు అతని గొంతు వినగానే, జతలో ఒక కారుదున్న హు! హు! అని కొమ్ములు పైకిపెట్టి, తల నేలకి వంచి, ముందర కాళ్ళతో వెనక్కి నేల దువ్వడం ఆరంభించింది—పలుపులు త్రెంచుకోడానికి ప్రయత్నిస్తూ మిగత పాలేళ్ళు కూడా పరుగెత్తుకుంటూవచ్చి, పలుపులు బలంగా లాగి తీసుకుపోయారు మేతకి నల్లిగాడివల్ల ఒక్కడివల్ల కాలేదు దున్నపోతుని ఆపడం అతను ఉన్నంత కాలమూ, అతను ఒక్కడు ఆదున్నను అదుపులో పెట్టగలిగేవాడే, ఇప్పుడు నలుగురు కావలసి వచ్చారు తిరిగి చెంగల్వరాయుడే గుర్తుకొచ్చాడు సుబ్బా రాయుడికి మనిషి ఏమంత వీళ్ళందరికంటె బాలాఢ్యుడేమీ కాదు కాని అదేమి మాయో "దా దా" అంటూ అతను దగ్గర వెళ్ళేసరికల్లా ఆ పాపిష్టి దున్న తల పైకెత్తి కాళ్ళ దువ్వటం ఆపేసి పసిపిల్ల చూచినట్టూ చూచేది

సుబ్బారాయుడులేచి, గొడ్లచావిడిఉన్న పెద్ద దొడ్లోకి వెళ్ళాడు. దొడ్లో వరిగడ్డ మేటుల్లో గడ్డి మీదేసుకుని ఆటలాడుకుంటున్న పాలేళ్ళ పిల్లలందరూ ఎక్కడ వాళ్ళక్కడ మీదవున్న వరిగడ్డి కదల నీయకుండా గప్‌చిప్‌గా ఉండి పోయారు సుబ్బారాయుడు వెనక చేతులు కట్టుకుని తలవంచుకుని ఆలో నగా, నిమ్మళంగా అడుగులు వేస్తూ, ఇంకా దొడ్డి లోకలికి వెళ్ళాడు. పందెపు కోడిపుంజులకి తవుడు కలిపిపెడుతున్న చిన్న పాలేళ్ళ లేచి నుంచున్నారు కాని సుబ్బారాయుడు అక్కడ కూడా ఆగకుండా ఇంకా వెళ్ళాడు చిన్న చావిట్లో ఏడు సంవత్సరాలు చెంగల్వరాయుడు పండుకున్న మడత మంచం జార వేసివుంది చావిట్లో ఒక ప్రక్క కప్పుకంటుకుంటూ పేర్చిన తుమ్మ మొద్దులు పరుకు మొద్దులుఉన్నాయి, సువ్వారాలకి పెద్ద గొడ్ల చావిట్లో ఆరు లేగలు మూతులుకి చిక్కాలు కట్టుకుని పండుకుని వున్నాయి నాలుగు మునలి యెద్దులు కట్టు కొయ్యలవద్ద పండుకుని నిమ్మళంగా నెమరు వేస్తున్నాయి — లేవలేక రోజులు లెక్కపెట్టుకుంటున్నట్టుగా పెద్దయెద్దు వీపుమీద జోరీగని చేత్తో కొట్టేశాడు ఎద్దు తృప్తిగా ఎత్తలేక ఎత్తలేక తల పైకెత్తి చూచింది ఆ కట్టు కొయ్యల దగ్గిరినించీ, పావురాయి గూళ్ళ దగ్గిరకెళ్ళి పావురాలుని బయటకితీసి, ఒక్కొక్కటే ఎగరవేశాడు పావురాలు కాళ్ళ అందెల రవళితో "గలగల మంటూ ఆకాశంలోకిగుంపుగా ఎగిరి మొగ్గ లేస్తున్నాయి" సుబ్బారాయుడు ఒక తుమ్మ మొద్దుమీద కాళ్ళు దగ్గరగా తీసుకుని కూచు న్నాడు, తృప్తిగా చుట్ట పీలుస్తూ పాలేరు ఒకడు బుట్టెడు పెసలు పావురాల మేతకోసం తెచ్చి అతనికాళ్ళవద్ద పెట్టి వెళ్ళిపోయాడు "ఛఛ పేరూ ప్రతిష్ఠ! ఈసారి తిరిగి రానియ్యి చెప్తుతా!" అన్నాడు తనకు తానే పండ్లు బిగించి, కనుబొమ్మలు చిట్లించి.

* * *

జెనిత్ ని గురించిన

అమెశ్రద్ధాసక్తులు

గొప్ప లాభాల్ని ఇచ్చాయి

జెనిత్ అంటే

ఆమెకు ప్రాణం!

ఎంచేతనంటే అది

ఎంతో మితవ్యయ

ము కలది

* ఏమాత్రం తొం

దర లేక పని

చేస్తుంది

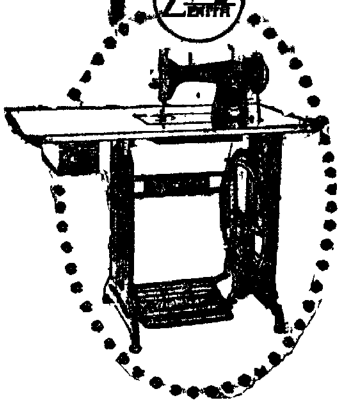

* భాగాల్ని మార్చుకోవచ్చు

* మడుపునవి, కాలితో తొక్కునవి, చేతితో నడుపునవి, విద్యుత్ నమూనాలు కలవు.

జెనిత్

తయారు చేయువారు:

ది బ్రిటిష్ మెషినరీ సప్లైస్ కంపెనీ,

136, మౌంట్ రోడ్, మదరాసు-6.

ఫోన్ : 83284 గ్రామ్స్ : బ్రిట్‌మాస్‌కో

ఢిల్లీ-6 సిమ్లా-1 బొంబాయి-4

అక్కమ్మ మనస్సులో ఈ గాథ ఇంకా నడుస్తూనే వుంది. పైకి మాత్రం ఏమీ మాటాడడంలేదు చంద్రమ్మ కూడా మాట్లాడకుండా కూచునేవుంది. ఇద్దరి మధ్యా లాంతరు వెలుగుతూంది దూరాన్న కుక్కలు మొరిగినయి తామర గుంటలో కప్పలు ఇంకా పెద్దగా అరుస్తున్నయి. ఇంకో రిక్షావచ్చి ఆగింది గుమ్మంముందు సుబ్బారాయుడి మూడో తమ్ముడూ, అతని భార్య, మను మడూ వచ్చారు వాళ్ళని తీసుకుని లాంతరు చూపిస్తూ, అక్కమ్మ చంద్రమ్మా లోపలికి వెళ్ళారు

"అన్నా అన్నా ఇదిగో చూడు. కళ్ళు తెరువు. చిన్నన్న వచ్చాడు" అంది అక్కమ్మ సుబ్బారాయుడు నుదురుమీద చెయ్యి వేస్తూ. "ఎవరు నువ్వు? సత్యవతా? ఆ!" అంటూ కళ్ళు కొంచెం తెరిచిచూచి "నీవా అక్కమ్మా వచ్చావా?" అన్నాడు "అ వచ్చానన్నా". "సత్యవతి ఏదీ? ఇంకా రాలే" కొంచం ఆయాసంగా అడిగాడు అక్కమ్మ కళ్ళు తుడుచుకుంటూ, ఒక చాప పరిచింది, వచ్చిన వదినగారిని కూచోమంటూ. చంద్రమ్మ గోడకి ఆనించి వున్న బెంచీమీద, దుమ్ము దులిపి, చిన్నన్నగార్ని మనుమణ్ణి కూచోబెట్టింది.

మళ్ళా బయట కొస్తూంటే మండువా వసారాలో తగిలించివున్న పాత చిలక పంజరం, అక్కమ్మతలకి తగిలింది. చిలుకలేదు. పంజరము మాత్రమే ఉంది. ఆ చిలుకమీద చెంగల్వరాయుడు జ్ఞాపకం వచ్చాడు తిరిగివచ్చి బయట అరుగుమీద కూచునివున్న అక్కమ్మకు. పంజరాన్ని చూడకపోయినా జ్ఞాపకం రాక తప్పదు. అతను పుట్టిందెక్కడ! వచ్చిందెక్కడికి? ఈలోగిలి సిరిసంపద లతో, అతని బ్రతుకు పెనవేసుకుపోయింది. విధి నిర్ణయాలు, భగవల్లీలలు, ఎంత విచిత్రం! "ఆ చెంగయ్య ఎక్కడున్నాడో పాపం! సత్తవతమ్మగారిని తల్చుకొంటే ఆయన మతి కొత్తారుండి .ఆయనా మా దొడ్డ మడిశుండి వూరంతా అట్టుడికినట్టూ ఉడికిందిగిందా!" అంది చంద్రమ్మ సగంపైకి వినబడుతూ సగం తనలో తానే ఎదురుగా స్తంభాన్ని ఆనుకుని కూచుని తల గోడకి జేరవేసి కూచున్న అక్కమ్మకి మరికొన్ని గడచిన దృశ్యాలు మనసులో మెదిలాయి

*   *   *

అప్పుడు సుబ్బారాయుడికి మంచి ప్రాయం. సత్యవతి గాలిలో పువ్వు ఎగిరినట్టూ, బంగారు జడ కుచ్చులతో కాళ్ళ గజ్జెల తోడాలతో, చేతి కంక ణాలతో, లోగిలి ఆవరణంతా ఎగిరి, ఆడుతుండేది—ఎనిమిది సంవత్సరాల వయస్సు

చెంగల్వరాయుడు వచ్చింది ఒక ఉదయం. చేతిమీద బాగా గీచుకు పోయిన గాయాలున్నాయి. పచ్చిరక్తం చారికలున్నయి చేతిమీద. చెయ్యి కొంచెం పైకి ఎత్తి పెట్టుకున్నాడు ప్రక్కన ఇంకా బండ్లవాళ్ళు నించుని వున్నారు మనసబుగారి చావిట్లో మునసబుగారు మంచంమీద కూచుని వున్నారు. సుబ్బా రాయుడు వచ్చి పడక కుర్చీలో కూచున్నాడు ఒక బండీవాడు చెబుతూ వున్నాడు "ఇందాకుండీ పొద్దు పోటల చెరువు ప్రక్కనుండీ, ఈయనగారు చెట్టె క్కాడుండీ, వణ్ణాం చేసుకోటానికి—ఎండు కొమ్మలగ పడతా వుండాయి పైన. ఆయనేమో చెరువులో తపేలాతో నీలు ముంచాడుండీ, ఈయనగారి తండ్రి మా ముసిలాయనలెండి. ఒడ్డుకు చేరాడుండి. అంతే! "రామా" అన్నాడుం నేలమీద కూలబడిపోయాడు మరి ఏమన్నా పురుగే కుట్టిందో ఏమోనుండి. మేమంతా దగ్గిరికి, లగెత్తేతలిక, ఈయనగారు చెట్టుమీదనించి కిందకి గాబ రాగా దూకబోయాడండి చెట్టుమీద ఎండిన కొమ్మ ఒకటి ఇరిగి చేతి అద్ద మీదనించీ దూసుకుపోయిందండీ సూడండి ఈనెత్తురు మామంచోరుండీ ఇదుగో ప్రక్క ఇంటోరిని అడిగాముండీ కామందులుపొలంలోకెల్లారుకాస్త ఆగమన్నారుండి. తవురుదయచేయించాలుండి తెచ్చినదాన్నంతెచ్చినట్టుగానేఉండాది.రొక్కంలేకపాయె. ఏదోఇంటికోపువ్వేత్తే ఈస్పరుడికి ఒకమాలన్నారు కదాండి" అంతవరకూమౌనంగా వున్న సుబ్బారాయుడు "అట్లాంటిదేమీ అక్కరలేదు. అంతా మేమే చూస్తాం ఇంకొకళ్ల ప్రసక్తి ఏంటి. అక్కర్లేదు. మనకి అలవాటూ లేదు" అన్నాడు కఠినంగా.

అంతవరకూ ఏదో మైకంలోవున్న చెంగల్వరాయుడు "ధాన్యం ఏదో ధరకట్టి మీరే తీసుకోండి" అన్నాడు సుబ్బారాయుణ్ణి. సుబ్బారాయుడు కొంచెం వెటకారంగా చిరునవ్వు నవ్వాడు చిన్నగా "నీ పేరబ్బాయి?" అడిగారు మున సబుగారు. "ఇనుగంటి చెంగల్వరాయుడండి" "ఇనుగంటా?" అన్నారు మున సబుగారు తిరిగి ప్రశ్నార్థకంగా "మా వూళ్లో ఈరిని ఎరగనోళ్ళంటూ లేరుండి బాగా బతికిన వోమారాజులేనుండీ తమురికేమన్నా బందుగులేవోనుండీ, సుట్టరికాలు తిరగెత్తే." అన్నాడు కూడా వున్న బండివాడు "కాదు కాదు" అన్నాడు, పడక కుర్చీలోనించీ సుబ్బారాయుడు—కత్తిలా. చెంగల్వరాయుడు చటుక్కున తల పైకెత్తాడు నల్లటి గిరజాలు ముందర కళ్లల్లోనించీ. వెనక్కి చెదిరినయి "ఇనుగంటారు అన్న పేరు ఎక్కడో విన్నట్టుగావుంటే" అన్నారు మునసబుగారు. లోపలినుంచీ ఆటల్లో వగర్చుకుంటూ, అప్పుడే గుమ్మంలోకి వచ్చిన సత్యవతి అతన్నిచూచి అట్టే ఆగిపోయింది. మౌనంలో మాటలాగు అతని ముఖంలో ఆగివున్న దుఃఖాన్ని చూచి, చైతన్యం లేనట్టూ అయిపోయింది. చంగల్వరాయుడు ఒక్క క్షణం సజీవంగా చూచాడు—సత్య వతి కేసి

"తోబుట్టువులూ, అన్నదమ్ములూ ఎంతమంది?" అన్నారు మునసబు గారు. "ఈయన ఒక్కడే సంతుండి కొంద్ర గ్రటా ఏమీ లేదు ఉప్పుడు అంత పోయింది, ఒట్టి కొళ్ళకే చేత్తావుండారు ఇటుపక్క బత్తిలో, మరి కాసిన రాళ్ళు గిట్టుబాటు అవుతయ్యన్నారు. అందుకని మాతోపాటు ఆయనా బండి కట్టుకొచ్చారుండి" అన్నాడు వెంటవున్న మరొక బండివాడు ఈలోపుగా సత్య వతి తడిసిన గుడ్డ ఒకటి తీసుకొచ్చి గుమ్మంలోనించి చెయ్యి చాపింది. ఎవ్వరూ అందుకోలే సుబ్బారాయుడు "సత్యవతీ! ఏంటది!" అని గర్జిం చాడు. గుమ్మంమీదనే ఆ గుడ్డపెట్టి సత్యవతి వెనక్కి పారిపోయింది రెండంగ లలో చెంగల్వరాయుడు ఆ గుడ్డ అందుకుని, చేతినున్న రక్తపు చారికలు తుడుచుకున్నాడు.

తబిశీళ్ళన్నీ తెలుసుకున్నమీదట "ఇక్కడే ఉండిపో అబ్బాయీ పాపం! మంచీ చెడ్డా అంతా మేమే చూస్తాంలే భయంలేదు" అన్నారు మునసబు గారు.

చనిపోయిన తన తండ్రికి దహన సంస్కారాలు అన్నీ మునసబుగారే చేయించారు, లోగిట్లో. ఆ ధాన్యం అమ్మించి, ఆ రొక్కం దగ్గరే ఉంచుకో మన్నారు చెంగల్వరాయుణ్ణి

ఆనాటినుంచీ మునసబుగారికి కుడి భుజంలాగ మునసబుగారి లోగిట్లోనే ఉండిపోయాడు చెంగల్వరాయుడు

చెంగల్వరాయుణ్ణి చూచినప్పటినుంచీ సత్యవతికి కన్నతల్లి తిరిగి లేచి వచ్చినట్టుండేది. పొలంవెళ్లినా, బయటికెళ్లినా సత్యవతి కిష్టమైనదేదైనా ఒకటి తెచ్చి ఇచ్చేవాడు, చెంగల్వరాయుడు సత్యవతి జ్వరం పడి లేస్తే సోలెడు గుమ్మపాలు తెచ్చి సత్యవతి మంచందగ్గర స్వయంగా పెట్టేవాడు ఎవ్వరైనా అడిగితే, గుమ్మపాలు వంటికి మంచిదమ్మా అని సమాధానం ఇచ్చేవాడు రోజులు గడుస్తున్నాయి.

సత్యవతి పెద్దదయింది. గడప దాటనివ్వడంలేదు. ఇంట్లో పెద్ద వాళ్ళూ, సంప్రదాయమున్నూ కాని సత్యవతికి మాత్రం చెంగల్వరాయుణ్ణి తల్చినంతనే దేవగానం వినిపించినట్టుండేది అతను ఎదుట ఉన్నంతసేపూ తనముఖానికి వన్నెలు వచ్చేవి

ఒకనాడు చెంగల్వరాయుడు ఎప్పట్లాగు పొలంలో పాలకోడు ఒడ్డుగా పెరిగిన పెద్ద పెద్ద మల్లిపొదలలోనించీ, దోసెడు మల్లిమొగ్గలు తెచ్చాడు ఉత్త రీయంలో. "ఆ దుబ్బుల్లో పాము వుందంట ఎందు కక్కడికి పోతావు? ఈ పువ్వులు లేకపోతే పోయిందిలే వెళ్ళొద్దు" అంది పువ్వు లందుకుంటూ సత్యవతి. "న న్నేపాముూ ఏమీ చెయ్యదు నీవు నా ప్రక్క చూస్తూవున్నన్నాళ్ళూ" అన్నాడు కళ్ళు నేలకి వాల్చి. నిండు చంద్రుణ్ణి చూచి సముద్రం పొంగినట్టూ పొంగింది సత్యవతి హృదయం.

రోజులు గడుస్తూనే వున్నయి మరొకనాడు పొలంనించీ వస్తూంటే మొండి తాడిచెట్టుక్రింద ఎగరలేక పడిపోయిన చిలక పిల్ల కనిపించింది .. ఆ చెట్టు ప్రానిలో దాని గూడులోనింపీ పడ్డది దాన్ని తను సత్యవతి కిచ్చాడు. ఆ ఇచ్చిన చిలుకని ఒక బుట్టలో పెట్టి అరటిపండ్లు పెట్టింది సత్యవతి.

ఆ సాయంత్రం ఇంటి ఖర్చులకీగాను చెంగల్వరాయుడు బండి కట్టుకుని సంతకి వెళ్తున్నాడు. అతను ఎప్పుడు, ఎందుకు కట్టినా తన స్వంత బండి స్వంత ఎడ్లనీ కడతాడు. కొంతదూరం వెళ్ళేటప్పటికి సత్యవతి దారి కడ్డంగా నించుంది, ప్రక్కనించీ చెట్టుకిందనించీ దూకివచ్చి. ముందర రోజు వర్షానికి రోడ్డు అంతా తడిసి పారాణి పూసుకున్నట్టుగా వుంది సత్యవతిని చూచి చెంగల్వరాయుడు నిర్ఘాంతపోయాడు "ఎందుకొచ్చావు ఇంతదూరం? తిరిగి నిన్ను ఎట్లా తీసుకెళ్లడం ఇంటికి?" అన్నాడు, చిరునవ్వు, భయం కలిసి. "ఏం భయం లేదులే నన్నెవ్వరూ ఈ చుట్టుపట్ల ఏం చెయ్యలేరు నే నందరికీ తెలుసుగా ఇక్కడ నీవు మాత్రం భద్రంగా వెళ్లిరా" అంటూ తన తలలో వాడిపోయిన మల్లెపూలచెండ్లు తీసి ఎడ్ల కొమ్ములకి కట్టింది "ఇదిగో అమ్మవారి కుంకం" అని చెంగుముడిలోవున్న కుంకం తీసి నించునివున్న అతనికి బొట్టుపెడుతూ "నీకూడా నే నుండనుగా సంతలో అమ్మవారే కాపాడుతుందిలే అందుకనే ఇది" అంది చెంగల్వరాయుడు హృదయంలో పువ్వులు వికసించి, కళ్లలో తేనె లొలికినయి

ఆ సాయంత్రం, తిరిగి వచ్చేటప్పుడు, చిలకకి ఒక పంజరమూ, గోధుమ పూసలూ తెచ్చాడు సత్యవతికి. ఈ పెరుగుతున్న మైత్రి సుబ్బారాయుడికి అంత నచ్చలేదు. కళ్లు చిట్లించాడు వదినలు 'గుస గుస' లాడారు.

మరో సంవత్సరం పైబడుతూంది ఒకనాడు రవికె అంచులకి చెంగల్వరాయుడు తెచ్చిన గోధుమపూసలు కుట్టుకుంటూ, చిలకకి పాటలు నేర్పుతూంది, సత్యవతి. మధ్యాహ్నం ఎండకి నిద్రపోతున్న సుబ్బారాయుడు త్రుళ్ళిపడి లేచాడు "ఏం సత్యవతీ, ఏంటీ శని! ఈ చిలుకని ఎప్పుడో పీక పిసికేస్తాను. ఏం గోల నిద్ర లేకుండా!" అని అరిచి ఘటాలునలేచి బయట కెళ్లిపోయాడు క్రొత్తగా కొన్న కారెదున్నల జతని కట్టేస్తున్నాడు చింతాలు దున్నపోతులు గున్న ఏనుగులలా గున్నయి—ముక్కులు కుట్టారు చింతాలుని ముప్పతిప్పలు పెడుతూన్నయి ఇంట్లోకోపంమీద చావిట్లోకి వచ్చిన సుబ్బారాయుడు చెట్టుకు నిలబడివున్న దుక్కి కర్రతీసి, దున్నల్ని ఒక్క పెద్ద దెబ్బ వేశాడు జతలో ఒకపోతుకి నడుంమీద పడ్డది దెబ్బ దున్న దద్దరిల్లిపోయింది అప్పటినించీ, ఆ దున్న మరీ పొగరుమోతు అయింది సుబ్బారాయుడుగొంతు వినిపించినా, నీడ మీదపడినా అతన్ని చిరెయ్యడానికి చూస్తోంది పగపట్టింది, అతనిమీద

"దోసెడు ముత్యాల్లోనూ, దోసెడు రత్నాలలోనూ పుట్టావు నువ్వు నేనంటే, ఎందు కిట్లా నీకు?" అన్నాడు చెంగల్వరాయుడు ఒకనాడు—పై కొమ్మలనించీ ఎర్ర మందారపువ్వులు కోస్తూ పువ్వులకోసం దోసిలి పట్టి పైకి చూస్తూ, ప్రతిమలా నించుంది సత్యవతి

"నా పుట్టుక మాటకేంగాని, నాకు నువ్వే పుట్టెడు బంగారం" అంది కొంచెం కొంటెగా "నేనూ ఆలోచిస్తూవుండా నాకు చిన్న తాత కొడుకు వుండాడు—నాకు పినతండ్రి, ఆయనతో నీకోసం అడిగిద్దామని. ఎట్లొచ్చి డబ్బు సంపాదించాలి అదే చిక్కు" అన్నాడు విచారంగా

ఒకనాడు సుబ్బారాయుడుతో "వయస్సువచ్చిన పిల్ల అతగాడితో ఈ సఖ్యం ఏంటండీ?" అంది ఆయన భార్య అతను ఉలిక్కిపడ్డాడు కోపంగా చూచి వూర్కున్నాడు కాస్త ఆగి "ఏం ఎవరన్నా ఏమన్నా అన్నారా ఊళ్లో?" అన్నాడు

తన మేడమీద గదిలో ఒక్కడే పచారుచేస్తున్నాడు. ఆనాడు ఆ నగల మూటవిషయమూ అంతేగా, ఈ పేరుప్రతిష్ఠల కోసమేగా అంత భయపడ్డది? ఆ రోజు ఎవ్వరూ వెళ్లని, ఆ మల్లిదుబ్బల దగ్గరకి ఎందుకు వెళ్లడం? ఆ చెంగల్వరాయుడు—దానికి పువ్వులకి అంటే, ఆ సత్యవతికి. ఎవ్వరో దొంగాళ్లు దాచిపెట్టుకున్న ఆ నల్లగుడ్డమూట వాడి కంటబడ్డది.. అనుకుంటూ తిరిగాడు తనలో తాను ఆనాడు ఆ మూట దొరికిందని మల్లిపొదలో పెట్టారనీ, వచ్చి సుబ్బారాయుడితో చెప్పాడు—చెంగల్వరాయుడు సుబ్బారాయుడు వళ్లంతా వణకిపోయింది "మన పంట బోదెలోనా? మన పొలంలోనా? దొంగల సొమ్ము! రెండోకంటివాడికి తెలియనివ్వద్దు" అని

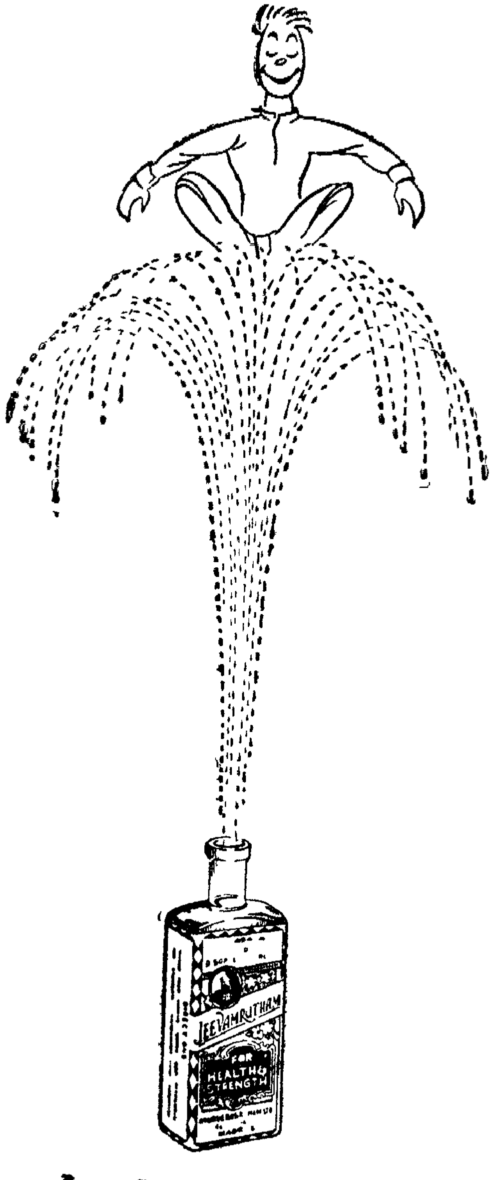

JEEVAMRUTHAM

KEEPS YOU BUOYANT

AYURVEDASRAMAM (Private) LTD., MADRAS 17

అమూట మోయించుకెళ్లి గోవలేట్లో వదిలేయించేశాడు లోకనింద ఏదైనా ఎట్లాగ భరించడం? ఎందుకైనా మంచిది, ఈ చెంగల్వరాయుణ్ణి వదుల్చుకోడం మంచిది కిటికీలోనుంచీ చూస్తూ నిలబడ్డాడు. ఎదురుగా తామర గుంటలోనించీ మునసబుగారి గూసుబాతులు ఈదుకుంటూ ఒడ్డు చేరుతున్నాయి. గట్టుమీద వెళ్తున్నవాళ్ళని పొడవడానికి మెడలు బారెడేసి చాచుకుంటూ మునసబుగారి రాశికావలి కుక్కలు, చెరువు గట్టుమీద తోకలమీద కూచుని నీళ్ళ చూస్తూ ఈగల్ని నాలికతో పడుతున్నాయి. చుట్టూ పచ్చ చేలన్నీ పసిరి కప్పినట్టున్నాయి

ఆ రాత్రి పొలంలోనించి రాంగానే వీరయ్య చెప్పాడు, రమ్మన్నారని చెంగల్వరాయుడు లోపలికెళ్లాడు, సుబ్బారాయుడి గదిలోకి

ఒక అరగంట అయ్యాక, మేడమీద మంచినీళ్ళ పెడుతూ అక్కమ్మ చూచింది. చెంగల్వరాయుడు, సుబ్బారాయుడు గదిలోనించీ బయటకొస్తూ, అతని పలుచటి, తెల్లటి ఉత్తరీయంతో కళ్ళ తడుచుకున్నాడు గుమ్మం బయట

మరునాడు ఉదయం—తెల్లవారకముందర్నించీ సత్యవతి తన గదిలో లేదు అక్కమ్మ చూచేటప్పటికి చెంగల్వరాయుడు తన బండి కట్టుకుని వెళ్లిపోయిన దారినే నడుచుకుంటూ, వెతుక్కుంటూ వెళ్లింది అక్కమ్మ కొంత దూరంలో పున్నయ్యకోనేటి ప్రక్కన, పున్నయ్యగారి సమాధుల కెదురుగా, ఒక చెట్టుకింద, ఒకప్రక్కగా ఒరిగి ముడుచుకొని పండుకుని ఉంది, సత్యవతి కౌగిట్లో ఒక తెల్లటి ఉత్తరీయం వుంది నిన్నరాత్రి చెంగల్వరాయుడు వేసుకున్నదే అది ఉత్తరీయం కొంచెం ఒక చోట తడిగా వుంది గడ్డం క్రింద మొఖం అంతా కన్నీళ్ళజారిన ఆనవాళ్ళన్నాయి కనురెప్పలు ఇంకా వాచి, తడిగానే ఉన్నయి అప్పుడే నిద్రపట్టినట్లుగా వుంది సత్యవతికి తెలియకుండా ఆ ఉత్తరీయం లాగుకుని, మరుగుగా ఒళ్లో పెట్టుకుని దాచింది, అక్కమ్మ, ఎవ్వరికీ కనబడకుండాను రోడ్డుమీదనించీ, చెట్టువరకూ ఉన్న పల్లంలో సన్న మన్నుమీద రెండు జతల అడుగులు కనిపించినయి ఒకటి చిన్నది, ఇంకొకటి పెద్దది అక్కమ్మ అడుగుజాడలు చేత్తో తుడిపేసింది

ఆ ఎండల్లో ముహూర్తాలరోజుల్లోనే సత్యవతికి పెండ్లి అయింది.

పక్షం తిరగకముందే పుట్టింటికి పారిపోయిరావడమూ, అక్కమ్మ, వీరయ్య తిరిగి తీసికెళ్ళడమున్నూ

మరొక వారం పోయాక, జుట్టు విరియబోసుకుని మునసబుగారి అమ్మాయి పొలాల్లో తిరుగుతూందనీ, ఎక్కడో తూముమీద కూచునివుందనీ రక రకాల వార్తలు చేరినయ్యి, పొలూరు గ్రామానికి ఊళ్లో అమ్మలక్కలు చెప్పుకోసాగారు: "అదేంటి, ఆ అన్నల్నిచూస్తే మనలాంటివాళ్ళకే బయ్యం. ఆ పిల్లదేమి రాతిగుండెమ్మా! బయమే లేదు గదా!" అంది ఒకావిడ. "ఏమీ ఎరగనట్టే ఉంటాది ఎంత జాణాతనము, జట్టీల్లాంటి అన్నలుండంగా ఇట్లా కాపరం ఎగెయ్యటం!" అంది రెండవ ఆవిడ బిందె తోముతూ, నీళ్లాట రేవుతో "కాపరంమీద ఎట్లా వుంటాది?" అన్నాడు ఒక అతను ఎడ్లని కడుగుతూ "ఆ! ఆ చెంగల్వరాయుణ్ణి ఇన్నాళ్ళ ఇంట్లో గట్టా ఉంచుకో కూడదు—ఆడపిల్లలుండా ఇంట్లో. ఇట్లాగే అవుతాయి" అంది మరొక వేదాంతి—బిందె భుజంమీద పెట్టుకుంటూ అన్ని వార్తలూ, సేవకుల ద్వారా మునసబుగారి కోడళ్లకి తెలుస్తున్నయి సుబ్బారాయుడు వినక తప్పిందిగాదు పిచ్చివాడిలా కోపం తెచ్చుకున్నాడు పండ్లు పటపట కొరికాడు, పరవళు త్రొక్కుతున్నాడు

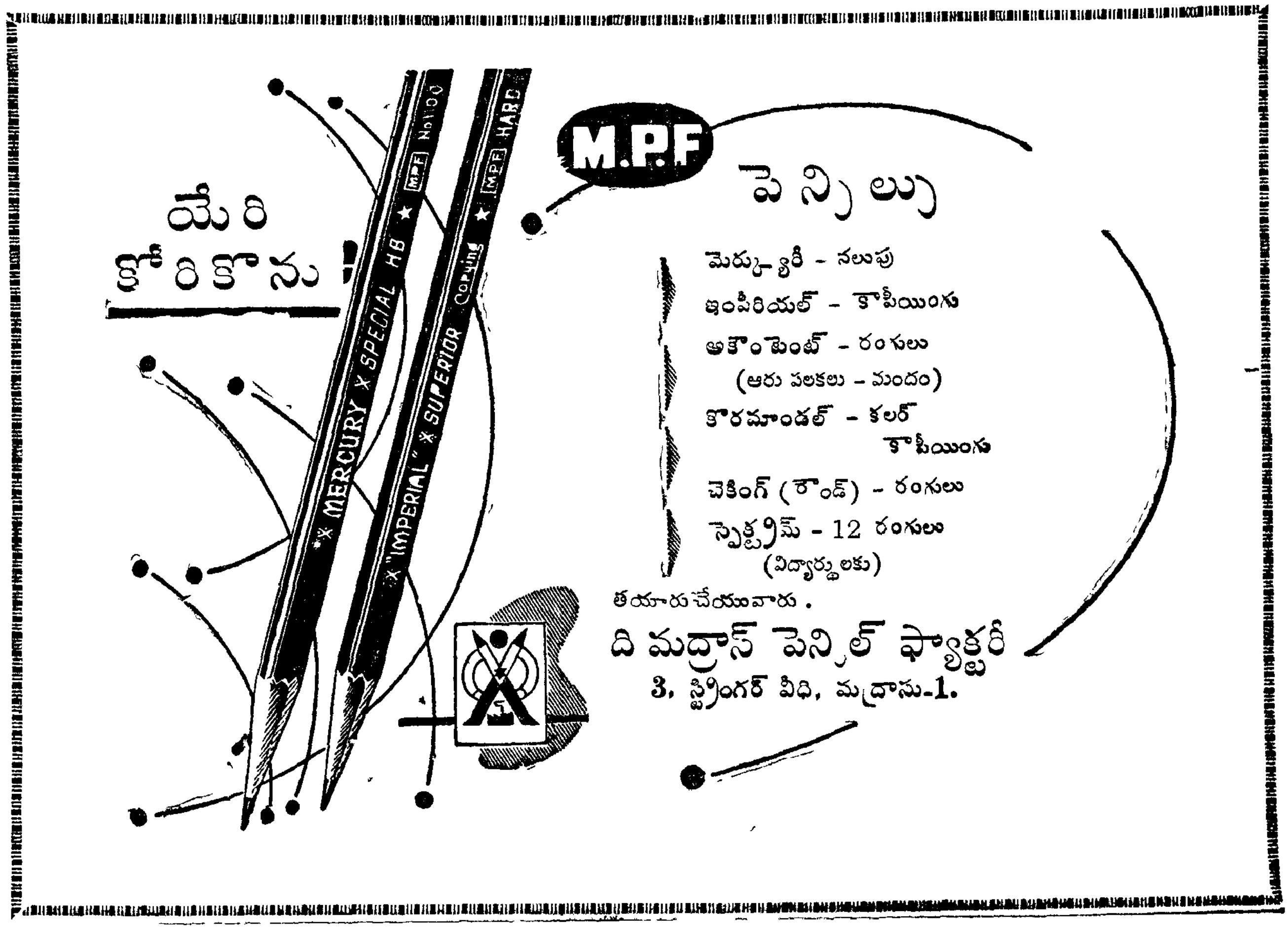

మునసబుగారి ఒత్తిడివల్ల సత్యవతిని భూతవైద్యం చేయించడానికి పుట్టింటికి తీసుకొచ్చారు నిశ్చయంగా, సత్యవతికి దయ్యంపట్టింది అన్నాడు వైద్యుడు పేరంటాలయ్య. అక్కమ్మ మరిది, రంగంనించీ వుత్తరం వ్రాశాడు చెంగల్వరాయుడు రంగంలో వున్నాడనీ, రెండు సంవత్సరాలు రంగూన్‌లోనే వుంటానన్నాడనీన్నీ. అక్కమ్మ సత్యవతితో చెప్పింది "అవును డబ్బు సంపాదించుకుని వస్తానన్నాడు " అంది సత్యవతి, విచారంతో. "ఏం లాభం సత్యవతీ, ఇక ఇప్పుడు?" అంది అక్కమ్మ సత్యవతి ముఖం కప్పుకుంది చేతులతో, చిన్నగా వెక్కివెక్కి ఏడ్చింది—ఆపుకుంటూ

సత్యవతిని తిరిగి పంపించేరోజున, సుబ్బారాయుడు అగ్నిపర్వతంలా బుస్సలాడిలాడు. మొండి తాడికి కట్టేసిన కారుదున్న ఇంకా బుస్స కొట్టింది ఇంకా పగ పట్టేవుంది.

రోజులు గడుస్తున్నయి తొలకరి వచ్చింది రాత్రుళ్లంతా తామర గుంటలో కప్పలు బెకబెక మంటున్నయి పున్నయ్యచెరువులోనూ, తామర గుంటలోనూ, తామరపువ్వులు వర్షానికి నగిలిపోయినయి మొండితాడిమీద చంద్రు డుదయించాడు పౌర్ణమి చంద్రుడు ఎర్రగా—నిశాదేవి కుంకుమ బొట్టులా రాత్రి గడిచినకొద్దీ పున్నమనెల తెల్లబారింది భోజనాలవేళకి సత్యవతి వచ్చింది—ఈసారి నగలు తీయాలన్న స్పృహ కూడా లేదు. తిరిగి సత్యవతిని చూచేటప్పటికీ, పంజరంలో చిలక "కిలకిల"లాడింది. రెక్కలు "రెపరెప" కొట్టుకుంటూ, పాట మొదలెట్టింది ఆ గోలకి పెంపుడు కుక్కని పరీక్షిస్తున్న సుబ్బారాయుడు, తల పైకెత్తి చూచాడు కళ్లు ఎర్రబారినయి. వళ్లు వణికింది, కోపంతో "ఈ గడప తొక్కొద్దు అనలే? ఈశని ఇంకా మాకు విరగడకాలే? తల ఎక్కుతుని బ్రతకనివ్వదల్లే వుంది!" అంటూ అంగల మీద లేచి, చావిట్లో చిలకకొయ్యకివున్న ఉత్తరీయం మీద వేసుకుని, చెప్పుల్లో కాళ్లు పెడుతూ "వచ్చినదారినే నడు!" అన్నాడు సత్యవతి వెనక్కి వెనక్కి చూచింది వెళ్లబోతూ. తనకేసే చూస్తూ గూట్లో చిలక పాట పాడుతూనే వుంది

"పరువుగల అన్నలూ పయనమైనారా?
రాకాసి వదినలూ, రానివ్వరేమో"

మండువాలోకి వచ్చిన పెద్దవదిన "తెల్లారాక తీసికెళ్లండి అంది " "ఎవ్వళ్ళన్నా చూస్తే తిరిగి వచ్చేసినట్టూ?" అంటూ అతను ముందూ, సత్యవతి వెనకా, నడిచి పోతూనే వున్నారు దారిలో తుమ్మ మానులు నల్లగా నించుని వున్నాయి నేవళంగా, పచ్చగా పెరిగివున్న చెట్లన్నీ పూర్తిగా, విభూదిలో ముంచెత్తినట్టూ వున్నయి—ఆ పున్నమ వెలుగులో. అతని కిర్రుచెప్పుల చప్పుడికి, దారికి అడ్డంగావున్న ఒక పెద్దపాము ప్రక్కగా తప్పుకుపోయింది దారిప్రక్కన, మళ్లల్లో నీళ్ళు తళతళలాడుతున్నయి

సుబ్బారాయుడు ఇంటికి తిరిగి వచ్చేటప్పటికి చుక్క పొడిచింది, "వాళ్ల గుమ్మంవరకూ పంపించి వచ్చాను లోపలికి వెళ్ళడానికి నాకు ముఖం చెల్లలేదు" అన్నాడు భార్య అడుగగా

తిరిగి మరునాడు వాళ్ల అత్తవారి మనుష్యులు వచ్చారు—వెతుక్కుంటూ అన్నగారి ముఖం వెనక్కి తిరగంగానే, ఇంట్లోకి వెళ్ళకుండా ఎక్కడికో పారిపోయింది నూతులూ, గోతులూ దేవించారు చెరువులు గాలించారు ఆ చుట్టుపట్ల ఎక్కడా సత్యవతి జాడ కనబడలేదు

వెతికి వెతికి వేసారిపోయి, మునసబుగారు మంచం ఎక్కారు చేతి మన్న షాహుకారు మురుగు అరిచేతిలో పడుతూంది క్షీణించిపోయి మూడు నెలలు తిరగకముందే కాలం చేశారు.

సుబ్బారాయుడు, ఇంటి విషయం, ఆస్తి విషయం ఏమీ శ్రద్ధ పట్టుకోడంలేదు ఎప్పుడూ ఏదో ఆలోచిస్తూ చావిట్లోనే కూచుని వుంటాడు సత్యవతి పరారి అయిపోయిన సంవత్సరంలోనే గమిడిపోతుల జత అమ్మేశారు వెంట వెంటనే దుక్కిటెడ్లు పాడిపశువులూ అన్నీ అమ్ముడుపోయినయి. సుబ్బారాయుడు తన పట్టెమంచం పడక మానేశాడు. చావిట్లో ఒక నులక మంచం వేసుకున్నాడు భోజనం, పడక అన్నీ అక్కడే లమ్మవారి గుడి ముఖం చూడడం మానేశాడు. సత్తెమ్మ సంబరాలు ఆగిపోయినయి ఆస్తి క్షీణించ సాగింది ఆశ్రితసేవక వర్గం లోగిలి విడిచిపోయారు క్రమంగా ఏదో తగుపాటి సంబంధాలకి ఆడపిల్లల్ని ఇచ్చేసారు "ఎంత పౌరుషవంతుడు! ఆ సంబంధాలు ఎట్లా ఒందాడో! ఏదో మతిపోయిం దతనికి, చెల్లెలు తెచ్చిపెట్టిన తలవంపులకి" అని అందరూ వుసూరుమన్నారు ఆస్తి ఆఖరుకి అంతా పోయింది ఆ లోగిలి ఒక్కటి విల్చింది. దానికోసం రక్షణలేదు. దానిమీదా అప్పు లవుతున్నాయి

సుబ్బారాయుడు అకాలంలోనే వృద్ధుడయ్యాడు ముఖం అంతా తీరని భారంతో ముడతలు పడ్డది—మండు టెండలకి తన పొలంలో నల్లరేవడి బీటలారినట్టూ

అతన్ని చూడంగానే పంజరంలో చిలక భయపడి రెక్కలు 'టపటప' లాడించి బయటికి ఎగిరిపోవడానికి ప్రయత్నించేది సుబ్బారాయుడు చిలక మీద కోపం కూడా తెచ్చుకోడంలేదు సత్యవతి వెళ్ళిపోయినదగ్గరనించీ చిలక తిండి తీర్థాలు మానేసింది—అక్కమ్మ పెట్టినా తినకుండా ముక్కు రెక్కలలో పెట్టుకుని అలాగే పడివుండేది

రంగూననించీ వచ్చిన మరిది చెంగల్వరాయుడు జ్వరంపడి రంగూనులోనే పోయాడని అక్కమ్మతో చెప్పాడు అక్కమ్మ గుండెలో బరువుతో వెళ్లి చిలక పంజరం తెరిచి చిలకని వదిలేసింది

పేదరికం భరించలేకనూ, పువ్వులమ్మిన వూళ్లో కట్టెలమ్మడం కష్టమయినన్నీ, తమ్ములందరూ తలకొకదారినీ బస్తీలు పట్టారు—వాళ్ల వాళ్ల కుటుంబాలతో, దుకాణాలు పెట్టుకుని, గుమాస్తాగిరులు సంపాదించుకుని చిన్న బ్రతకులు బ్రతుకుతున్నారు

జరిగిన ఈ గాథఅంతా ఈ లోగిలి విచిత్ర పరిణామం అంతా ఆ అరుగుమీద కూచున్న అక్కమ్మ తలపోసుకుంది

ఆ రాత్రంతా వచ్చిన కొద్దిమంది బంధువులూ, అందరూ సుబ్బారాయుడు మంచం చుట్టూ జాగారం చేశారు మధ్య రాత్రికి వృద్ధుడికి మళ్లా మెళుకువ వచ్చింది "ఇంకా రాలేదూ? సత్యవతి?" అన్నాడు "లేదన్నా" అంది అక్కమ్మ "అక్కమ్మా ఇంకమీదట సత్తెమ్మ సంబరాలు చేయిస్తావా? ఆయమ్మపేరే సత్యవతిది" అన్నాడు ఆగి ఆగి కొంచెం ఆయాసంతో "అట్లాగే అన్నా, తప్పకుండా చేయిస్తాం" అంది నుదురుమీద చెయ్యి వేస్తూ

రోగికి కాస్త ఆయాసం ఎక్కువయింది బయటనించీ తొలకరి గాలులు చల్లగా వీస్తున్నాయి ఆ చిన్న గాలిలో ఆ పాత చిలక పంజరం కొంచెం వూగీసలాడింది వెలిమబ్బు చాటునించీ చంద్రుడుదయించాడు—నీళ్ళల్లో వజ్రంలా నడిరాత్రి గడిచిపోయింది

మలి కోడి కూసేటప్పటికి "సత్యవతి సత్యవతీ!" అని గట్టిగా అరిచాడు "అన్నా అన్నా ఇంకా రాలేదు" అంది అక్కమ్మ "ఆ! ఆ! గోనలేరు పొంగింది అదిగో నురగలు కన్నయ్యలేదూ?" అన్నాడు ఆగుతూ ఆయాసంతో కొంచెం ఆగాడు "బల్లకట్టు కన్నయ్య లేడే అక్కమ్మా లేడు నేనే బల్లకట్టు వేసానే! అక్కమ్మా నేనే! ఎక్కనందే బల్లకట్టు చెత్తోలాగి బల్లకట్టుమీద పడేశానే అక్కమ్మా అంతే!" అన్నాడు అంతా నిశ్శబ్దం మళ్లీ "సత్యవతీ?" అనేకేక "వస్తాదిలే పడుకో అన్నా" అంది అక్కమ్మ మృదువుగా. సుబ్బారాయుడు కండ్లు ఇంకా కొంచెం తెరిచాడు "ఎర్రిదానా! సత్యవతి రాదు! గోనలేరు మింగేసింది బల్లకట్టుమీదనించీ నీళ్లలోకి పోయింది . అదిగో అదిగో—నేనే నాచేతులారా ." సగం తెరిచిన కళ్ళు మూతలు బడ్డాయి.

గదిలో చుట్టూ వస్తున్న కన్నీళ్లన్నీ గడ్డలు కట్టాయి. శ్వాస వినబడడం ఆగింది—రోగిది.

నీడలా ప్రమిద వెలిగించి, గాలికి చెయ్యి అడ్డం పెట్టుకుని, దీపానికి, లోపల్నించీ వచ్చింది—చంద్రమ్మ—తల దగ్గర పెట్టడానికి.